

Fecr Yayınları: 833

TASAVVUFU ANLAMAK

Başlangıçtan Günümüze Tasavvufu Anlamada
Ebû Nasr Serrâc et-Tûsî Örneği

Dr. Neşet BODUR

© FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.
(Sertifika no: 13178)

Mizanpaj ve Kapak
FCR

Baskı ve Cilt
NY MATBAACILIK YAYINCILIK
KAĞITÇILIK TİC. VE SAN. LTD. ŞTİ.
Ostim OSB Mh. 1250 Cd. No: 24 Yenimahalle/ANKARA
Tel: (0533) 591 86 17 (Sertifika no: 50732)

1. Baskı: Temmuz 2024

ISBN: 978-625-6602-86-1

FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SANAYİ ve TİC. LTD. ŞTİ.
Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1
Ulus-Altındağ/ANKARA • Tel: (0312) 310 08 60
Web: www.fcr.com.tr • e-mail: fcr@fcr.com.tr

TASAVVUFU ANLAMAK

BAŞLANGIÇTAN GÜNÜMÜZE TASAVVUFU ANLAMADA
EBÛ NASR SERRÂC ET-TÛSÎ ÖRNEĞİ

Dr. Neşet BODUR

Ankara 2024

Dr. Neşet BODUR

1966 yılında Ordu'da doğdu. İlkokulu Özlükent mahallesinde, orta ve lise öğrenimini Ordu İmam-Hatip lisesinde 1984'te tamamladı. 1989 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesini bitirdi. 1993'te "*Tahammülü'l-Hadis ve Çeşitleri*" adlı teziyle yüksek lisansını tamamladı. "*Ebû Nasr Serrâc et-Tûsî ve Tasavvufî Görüşleri*" adlı tezi ile 25.01.2018 tarihinde doktor oldu. Vatanî görevini yedek subay öğretmen olarak Gaziantep'te ifa etti. 1985 yılında intisap ettiği Diyanet İşleri Başkanlığında 2001 yılına kadar din görevlisi olarak görev yaptı. 2001 yılında vaizliğe geçti. 1997-2003 yıllarında Almanya'nın Düsseldorf ve 2008-2012 yılları arasında Köln eyaletlerinde din görevlisi olarak çalıştı. Diyanet İşleri Türk İslam Birliği (DİTİB) bünyesinde ilk defa oluşturulan Dini Yüksek İstişare Kurulu'nda üç yıl süreyle görev yaptı (2009-2012). Aynı yıllarda Köln Din Hizmetleri Ataşeliği Hutbe Komisyonu başkanlığında bulundu. Ankara'da cezaevlerinde mahkûmlara dersler verdi, çeşitli okullarda (dışardan) din dersi ve Arapça derslerine girdi. Kocatepe ve Hacıbayram camileri başta olmak üzere Ankara'nın birçok camisinde vaazlar verdi. 2003 yılından itibaren Ankara Müftülüğü Hutbe, Vaaz ve İrşat komisyonlarında, Aile İrşat ve Rehberlik bürolarında görev aldı, hutbe formatörlüğü yaptı. Yurt içinde ve dışında çok sayıda konferans verdi, televizyon ve radyo programlarına katıldı. Diyanet Kur'an Radyo'da yayımlanan "Ayetlerin Hikmetleri" konulu 160 program hazırladı. 14.02.2018 tarihinde D.İ.B. Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü İrşat Hizmetleri Daire Başkanlığına, İrşat Hizmetleri Daire Başkanlığı görevini ifa etmekteyken 25.06.2018 tarihinde Cami Hizmetleri Daire Başkanlığına atandı. 20 Nisan 2020 tarihinde bu görevden başkanlık müşavirliğine, 28 Mayıs 2021 tarihinde de Astana/Kazakistan Din Hizmetleri müşavirliğine atanan BODUR halen bu görevine devam etmektedir.

Evli ve beş çocuk babasıdır. Almanca ve Arapça bilmektedir.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	9
KISALTMALAR	13
GİRİŞ	15
1. Eserin Konusu, Kapsamı, Önemi ve Amacı	15
2. Serrâc'ın Yaşadığı Dönemde Genel Tasavvufî Durum	18
3. Serrâc'ın Yaşadığı Tus ve Horasan'ın Özel Tasavvufî Durumu	22
3.1. Horasan Tasavvuf Ekolünün Özellikleri	26
3.1.1. Sema'	26
3.1.2. Hângâh Âdâbı	27
3.1.3. Fütüvvet	29
3.1.4. Şeyhin İrşâdı	32
3.1.5. Şiir	34
3.1.6. İlm-i Ledün	37
3.1.7. Ehl-i Beyt Muhabbeti	38
3.1.8. Melâmet ve Melâmetlik	39
4. Genel Değerlendirme	41

BİRİNCİ BÖLÜM

EBÛ NASR SERRÂC ET-TÛSÎ'NİN HAYATI VE ESERİ	45
1. DOĞUMU, ÇOCUKLUĞU VE EĞİTİMİ	47
1.1. Doğumu	47
1.2. Çocukluğu	48
1.3. Eğitimi	49
1.3.1. Serrâc'ın Yaptığı Yolculuklar, Görüştüğü ve İstifade Ettiği Hocalar	49
1.3.1.1. Serrâc'ın Bağdat'a Yaptığı Yolculuk	49
1.3.1.2. Hocaları	50
1.3.1.2.1. el-Mürta'îş (ö. 328/940)	50
1.3.1.2.2. Ebu Ca'fer el-Huldî (ö. 348/959)	52
1.3.1.2.3. Davud ed-Dükkî (ö. 360/971)	53
1.4. Serrâc'ın Tûs'a Dönüşü ve Vefatı	56
2. SERRÂC'IN ETKİLENDİĞİ VE ETKİLEDİĞİ KİŞİLER	56
2.1. Serrâc'ın Etkilendiği Kişiler	56
2.1.1. Ebû Saîd Ahmed b. İsâ el-Harrâz (ö. 277/890)	57
2.1.2. Cüneyd-i Bağdâdî (ö. 297/909)	58

2.1.3. Ebû Türâb en-Nahşebî (ö. 245/859) -----	59
2.1.4. Amr b. Osman el-Mekkî (ö. 297/910) -----	60
2.1.5. Ebû Saîd b. Arabî (ö. 341/952) -----	61
2.2. Serrâc'ın Etkilediği Kişiler -----	62
2.2.1. Muhammed b. Hüseyin es-Sülemî (ö. 412/1021)-----	63
2.2.2. Abdülkerim el-Kuşeyrî (ö. 465/1072) -----	64
2.2.3. Hücvîrî (ö. 465/1072 veya 470/1077)-----	66
2.2.4. Gazâlî (ö. 505/1111) -----	67
2.2.5. Hargûşî (ö. 406/1015)-----	70
2.2.6. Şehâbeddin es-Sühreverdî (ö. 632/1234) -----	71
2.2.7. İzzeddin el-Kâşî (ö. 735/1334)-----	74
3. SERRÂC'IN ESERİ el-LÜMÂ'YI YAZMASI ve YAZILIŞ GAYESİ -----	75
4. SERRÂC ve el-LÜMÂ' HAKKINDA YAPILAN ÇALIŞMALAR -----	79
5. el- LÜMÂ'IN GENEL KONULARI -----	82
6. SERRÂC'IN DÖNEMİNDE TASAVVUF ERBABINA YÖNELTİĞİ ELEŞTİRİLER -----	86
6.1. Şathıyyât Meselesi-----	87
6.1.1. Sûflerin Şatah Hakkındaki Görüşleri -----	90
6.1.2. Serrâc'ın Şatah Hakkında Düşünceleri-----	95
6.1.3. Serrâc'a Göre Zahir Âlimlerinin Tasavvufu Anlamakta Zorlanma Sebepleri -----	97
6.1.4. Küfürle İtham Edilen Sûflere Karşı Serrâc'ın Tutumu --	101
6.2. Sûfi Geçinenlerin Yanlışları -----	103
6.2.1. Sûflerin Yanlışlarının Dereceleri-----	105
6.2.1.1. Sûflerin Dalâlete Varmayan Yanlışları -----	107
6.2.1.2. Tasavvufa Şeklen Uyanların Dünya Nimetlerini Terk Konusundaki Yanlışları ve Bunun Temeli -----	107
6.2.1.3. Sûflerin İrade ve Mücâhede Konusundaki Yanlışları--	116
6.2.2. Sûfleri Dalâlete Götüren Hatalar -----	120
6.2.2.1. Serrâc'ın İnanç Yönünden Sûflere Eleştirileri-----	120
6.2.2.1.1. Irak Ehlinin İhlas Konusundaki Yanlışları -----	120
6.2.2.1.2. Nübüvvet ve Velâyet Konusundaki Yanlışlar ----	121
6.2.2.1.3. Beşeriyetten Fânî Olma Yanılgısı -----	123
6.2.2.1.4. Kalp ile Görme Konusunda Yanlışlar -----	124
6.2.2.2. Serrâc'ın İbadet Yönünden Sûflere Yaptığı Eleştiriler-128	
6.2.2.2.1. Hürriyet ve Ubudiyet Konusundaki Yanlışlar ----	128
6.2.2.3. Serrâc'ın Muâmelât Yönünden Sûflere Yaptığı Eleştiriler -----	131

6.2.2.3.1. Mubah ve Yasaklar Konusundaki Yanlışlar ----	131
6.2.2.4. Diğer Bazı Konularda Serrâc'ın Sûfilere Eleştirileri ----	134
6.2.2.4.1. Hulûliyye'nin Yanlışları-----	134
6.2.2.4.2. Safâ ve Taharet Konusundaki Yanlışlar -----	136
6.2.2.4.3. Nurlar ile İlgili Yanlışlar-----	138
6.2.2.4.4. Vasıflardan Fânî Oluř Yanlışları -----	141
6.2.2.4.5. Duyuların Kaybolması Konusundaki Yanlışlar---	144
6.2.2.4.6. Ruh'la İlgili Yanlışlar -----	147
7. DEĞERLENDİRME -----	151

İKİNCİ BÖLÜM

SERRÂC'IN TASAVVUF ANLAYIŞI -----	154
1. SERRÂC'A GÖRE İLİM-----	155
1.1. İlim -----	155
1.2. Hadis ve Muhaddisler -----	159
1.3. Fıkıh ve Fakihler -----	161
1.4. İlm-i Bâtın ve İlm-i Bâtın Hakkındaki Eleştirilere Serrâc'ın Cevapları -----	164
2. SERRÂC'A GÖRE TASAVVUF, SÛFÎ VE ÂDÂB-----	169
2.1. Sûfî ve Tasavvuf-----	169
2.2. Sûfî ve Edep-----	178
2.2.1. İbadet Edebleri-----	184
2.2.2. Namazın Edebleri -----	185
2.2.3. Zekâtın Edebleri -----	186
2.2.4. Orucun Edebleri -----	187
2.2.5. Haccın Edebleri -----	188
2.2.6. Diğer Edebler-----	189
2.2.7. Yeme, İçme ve Giyim Hususundaki Edebler-----	190
2.2.8. Dostluk, Arkadaşlık ve Sefer ile İlgili Edebler-----	191
2.3. Serrâc'a Göre İlim Ehli Arasında Sûfilerin Yeri-----	192
2.4. Serrâc'ın Tasavvufa ve Sûfilere Yapılan Eleştirilere Cevabı---	196
2.5. Serrâc'ın 'Aynu'l-Cem' Konusunda Görüşleri ve Bu Hususta Yapılan Yanlışlara Eleştirileri -----	200
2.6. Üns, Bast ve Korkuyu Terk-----	202
2.7. Tevhid ve Muvahhid-----	205
2.8. Ma'rifet ve Ârif-----	217
3. TASAVVUFUN KAYNAKLARI-----	228
3.1. Kur'ân-ı Kerim-----	228

3.2. Sünnet	232
3.3. Sahâbe Hayatı	239
4. MAKAMLAR VE HÂLLER	244
4.1. Makamlar	247
4.1.1. Tevbe	248
4.1.2. Vera'	252
4.1.3. Zühd	255
4.1.4. Fakr ve Fakr Ehlinin Özellikleri	259
4.1.5. Sabır	263
4.1.6. Tevekkül	266
4.1.7. Rızâ	270
4.2. Hâller	273
4.2.1. Murâkabe	276
4.2.2. Kurb	279
4.2.3. Muhabbet	282
4.2.4. Havf	287
4.2.5. Recâ	292
4.2.6. Şevk	297
4.2.7. Üns	299
4.2.8. Tuma'nîne (İtmi'nân)	302
4.2.9. Müşâhede	307
4.2.10. Yakîn	310
5. SERRÂC'IN TARTIŞILAN BAZI KAVRAMLARLA İLGİLİ GÖRÜŞLERİ (SEMÂ', VECD, MU'CİZE ve KERÂMET)	314
5.1. Semâ'	314
5.2. Vecd	326
5.3. Mu'cize ve Kerâmet	334
SONUÇ	343
BİBLİYOGRAFYA	347
DİZİN	367

ÖN SÖZ

Tasavvuf, İslam'ın ilk yıllarından itibaren İslâmî yaşantıda yer almış ve yer almaya devam etmektedir. Günümüzde de hem kültürümüzün bir parçası hem de bir yaşam tarzı olarak birçok insanın ilgisini çekmektedir. Bu bilim, aynı zamanda büyük şahsiyetleri de yetiştiren, geçmişten günümüze kıymetli mirasların ulaşmasına vesile olmuştur. Tasavvuf tarihinde önemli yer tutan şahsiyetlerin tasavvufî hayata ve tasavvuf ilmine katkıları inkâr edilemez.

Müslümanların varlıklarını koruyarak geleceğe ümitle bakabilmeleri, tarih sahnesinden silinmemeleri, inançlarına ve kültür mirasına sahip çıkmalarına bağlıdır. Geçmişin birikimini, ilmi bir süzgeçten geçirmek suretiyle günümüze en doğru biçimde aktarmak önemli bir tarihî görevdir. İslâm'ın ilk yıllarından günümüze kültürümüzde önemli yer tutan, tasavvufun içinden birisi olarak günümüz tasavvufunda isminden çokça bahsedilen ve tasavvufa katkıları hep ön planda tutulan önemli şahsiyetlerden birisi de Ebû Nasr Serrâc et-Tûsî'dir.(ö. 378/988) Biz bu çalışmamızda onun tasavvufa katkılarını ve özellikle Horasan başta olmak üzere diğer bölgelerdeki faaliyetlerini ele aldık. Bu konuda daha önce yapılan iki adet yüksek lisan tezi bize büyük katkı sağlayacaktır. Bu çalışmamızda önceki çalışmalardan farklı olarak Serrâc'ı ve tasavvufî görüşlerini detaylı şekilde ele alan daha kapsamlı bir çalışma ortaya koymaya çalışacağız. Çalışmamızda Serrâc'ın eserinden ve hayat tarzından hareketle, çeşitli tasavvufî kavramlara yaklaşımını ve yüklediği anlamları ele alarak günümüz insanına katkı sağlamaya çalışacağız. Onun kanaatlerini ortaya koyarken yaşadığı dönem ve sonrasının önde gelen bazı mutasavvıflarının görüşleri ile de karşılaştırmalar yapılacak ve bu kavramların daha iyi anlaşılmasına çalışılacaktır.

Giriş, iki bölüm ve sonuçtan oluşan çalışmamızda, Serrâc'ın tasavvufî görüşleri ele alınmış, başta kendi eseri olmak üzere yazarla ilgili ulaşılabilen bütün kaynaklardan istifade edilmek suretiyle, kendisi ve tasavvuf anlayışı hakkında bilgi verilmeye gayret edilmiştir.

Girişte, Serrâc'ın yaşadığı dönemde genel tasavvufî durumla birlikte Serrâc'ın yaşadığı Tûs ve Horasan'ın özel tasavvufî durumu hakkında da bilgi verilmiştir. Ayrıca Horasan tasavvufî ekolünün özellikleri özet olarak anlatılmış ve değerlendirilmiştir.

Birinci Bölüm'de Serrâc'ın hayatı, eğitimi, yaptığı ilmi seyahatler, etkilendiği ve etkilediği kişiler, eseri el-Lüma'ı yazma sebebi ve eseri üzerinde yapılan çalışmalar, el-Lüma'nın genel konuları, Serrâc'ın kendi dönemindeki tasavvuf erbabına yaptığı özeleştiriler konuları üzerinde durularak değerlendirilmeler yapılmıştır.

İkinci Bölüm'de ise Serrâc'ın tasavvuf anlayışı ele alınmış ve bu husustaki düşüncelerine yer verilmiştir. Bu bölüm beş başlık hâlinde ele alınmıştır.

Öncelikle Serrâc'ın ilim anlayışı, ilim, hadis ve muhaddisler, fıkıh ve fakihler ve ilm-i bâtın gibi alt başlıkları altında konular incelenmiş; bu hususlarla ilgili Serrâc'ın düşünceleri aktarılmış ve değerlendirilmiştir.

İkinci olarak da Serrâc'ın tasavvuf anlayışına yer verilmiştir. Bu başlık; sûfî ve tasavvuf, sûfî ve edeb, Serrâc'a göre ilim ehli arasında sûfilerin yeri, Serrâc'ın sûfilere ve tasavvufa yapılan eleştirilere cevabı, Serrâc'ın Aynu'l cem' konusunda görüşleri ve bu hususta yapılan yanıtlara yaklaşımı ve cevabı, Serrâc'ın üns, bast ve korkuyu yenme konusundaki görüşleri ve bu husustaki yanıtlara yaptığı eleştiriler, tevhid ve muvahhid, ma'rifet ve ârif konularını içermektedir. Bu konular zikredilen başlıklar altında ele alınarak değerlendirilmiş, diğer sûfilerin

görüşleriyle birlikte Serrâc'ın görüşlerine de yer verilerek konular özetlenmiştir.

Bu bölümün üçüncü başlığını tasavvufun kaynakları konusu oluşturmaktadır. Başlık altında konu Kur'ân-ı Kerim, sünnet ve sahâbe hayatı başlıkları altında incelenmiş ve Serrâc'a göre tasavvufun kaynağı meselesi üzerinde durulmuştur.

Eserimizin ikinci bölümünün dördüncü ana başlığını Serrâc'ın eserinde geniş bir yer verdiği makamlar ve hâller başlığı oluşturmaktadır. Bu bölümde Serrâc'ın makamlar arasında yer verdiği yedi terim ile hâller arasında yer verdiği on kavram değerlendirilmiş; bu kavramlar hakkında diğer sûfilerin ve Serrâc'ın görüşlerine yer verilmiş, değerlendirmeler yapılmıştır.

İkinci bölümün beşinci ana başlığı altında ise Serrâc'a göre tartışılan ve anlaşılması zor olan bazı terimlere yer verilmiştir. Bunlar sema', vecd, mu'cize ve kerâmet terimleridir. Bu terimler de diğer mutasavvıfların görüşlerine de yer verilerek anlatılmış, Serrâc'ın bu terimler hakkındaki düşüncelerine yer verilerek değerlendirmeler yapılmıştır.

Sonuçta ise çalışma ile ilgili olarak ulaşılan sonuçların genel bir değerlendirilmesi yapılmıştır.

Öncelikle bu çalışmamı bitirme imkânı veren Yüce Rabbime hamd, Peygamberimiz (as)'e salat ve selam ediyorum. Bu çalışmamızda her türlü yardımını esirgemeyen ve çalışmamı bitirmem konusunda sürekli teşvik eden Muhterem hocam Prof. Dr. Ethem Cebecioğlu'na en içten şükranlarımı arz ederim. Ayrıca Prof. Dr. Mehmet Akkuş, Prof. Dr. Mustafa Aşkar, Prof. Dr. Ahmet Cahit Haksever, Prof. Dr. Vahit Göktaş, Prof. Dr. Mustafa Çakmaklıoğlu, Dr. Öğr. Üyesi Öncel Demirdaş, Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Yıldız (ve son okumayı yapan) Dr. Necati Günaydın hocalarımıza teşekkürü bir borç bilirim. Çalışmamızın yayımlanmasında emeği geçen Fecr Yayınları'na, yazımı esnasında teknik yardımlarını esirgemeyen bilgisayar mühendisi kızım

Rumeysa Bodur'a ve çalışmalarımnda sabır göstererek her daim destek olan bütün aileme teşekkür ederim.

Çalışmamı dünyaya gelmeme vesile olan, beni büyük emeklerle okutan ve ebedi âleme göç eden anne ve babamın aziz ruhlarına atfediyorum.

Neşet BODUR
Temmuz 2024, ANKARA